

Çalışan ve Çalışmayan Annelerin Bebek Beslenmesine Yönelik Davranışlarının İncelenmesi

Aynur Aytekin¹, Pelin Sarıkaya², Sibel Küçükoğlu¹

ÖZET:

Çalışan ve çalışmayan annelerin bebek beslenmesine yönelik davranışlarının incelenmesi

Amaç: Çalışma, 6-12 aylık bebek sahibi olan çalışan ve çalışmayan annelerin bebek beslenmesine yönelik davranışlarının incelenmesi amacıyla gerçekleştirildi.

Yöntem: Çalışma, Türkiye'nin doğu bölgesindeki bir il merkezinde, daha çok çalışan kadınların ikamet ettiği üç Aile Sağlığı Merkezi (ASM) bölgesinde 15 Eylül 2013- 25 Ocak 2014 tarihleri arasında tanımlayıcı olarak yapıldı. Evreni, çalışmanın yapıldığı tarihler arasında belirtilen bölgelerde ikamet eden 6-12 aylık bebeği olan anneler oluşturdu. Örneklem grubu seçimine gidilmeden evrenin tamamı ile çalışıldı. Çalışmaya katılmayı kabul etmeyen anneler araştırmaya dahil edilmedi. Çalışma, 78 çalışan anne ve 123 çalışmayan anne ile gerçekleştirildi. Veriler araştırmacı tarafından literatürdoğrultusunda hazırlanan soru formu aracılığıyla yüzyüze görüşme yöntemi ile toplandı. Çalışmanın yapılabilmesi için etik kurul izni, resmi izinler ve annelerden aydınlatılmış onam alındı. Veriler, bilgisayar ortamında SPSS 18.0 paket programında; yüzdelik dağılım ve ki-kare ile değerlendirildi.

Bulgular: Çalışan ve çalışmayan anneler arasında bebeğe verilen ilk besin, ilk üç günde geçici ek besin verme durumu, planlanan emzirmeye devam etme süresi, emzirmenin yoğunlaştığı zamanlar, emzirme öncesi meme temizliği yapma, meme rotasyonu yapma ve anne sütünü sağıp saklama durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı fark bulundu ($p<0.05$). Çalışmada, annelerin çalışma durumunun ek gıdaya başlama nedenlerini etkilediği saptandı ($p<0.05$). Çalışan annelerin çoğunluğunun 3-6 ayda işe dönüş yaptığı, doğum sonrası izinleri ve süt izinlerini yetersiz bulduğu belirlendi.

Sonuç: Çalışma sonucunda çalışan ve çalışmayan annelerin 6-12 aylık bebek beslenmesi ile ilgili davranışlarını birbirinden farklı faktörlerden etkilendiği belirlendi. Bebek beslenmesiyle ilgili olarak çalışan ve çalışmayan annelerin ihtiyaçlarına uygun girişimler ve eğitimler yapılması önerilir.

Anahtar kelimeler: Çalışan anne, çalışmayan anne, emzirme, anne sütü, beslenme

ABSTRACT:

Investigation of the attitudes of working and non-working mothers regarding infant feeding

Objective: The study was conducted to investigate the attitudes of working and non-working mothers, who have babies aged 6-12 months, regarding infant feeding.

Method: The study was carried out as a descriptive study in between September 15, 2013 and January 25, 2014 in three regions of Family Health Center (FHC) that accommodate mostly working women in a city center located in east Turkey. The study population consisted of the mothers having babies aged 6-12 months residing in these regions at the time of the research. The whole study population was studied without selecting any sample group. The mothers who have not accepted to participate in the research were not included in the study. The study was conducted with 78 working mothers and 123 non-working mothers. Data were collected by the researcher through a questionnaire prepared based on the literature through face-to-face interview method. Approval of the ethics committee, official permissions and informed consent were obtained from the mothers to conduct the study. The data were analyzed in the SPSS 18.0 software by percentage distribution and chi-square test.

Results: In the study, statistically significant difference was found between working and non-working mothers on the first food given to babies, on giving temporary supplementary foods in the first three days, planned duration of breastfeeding, peak times of breastfeeding, breast cleaning before breastfeeding, performing breast rotation, and milking and storing breast milk factors ($p<0.05$). It was found in the study that the employment status of the mothers affects their reasons for starting to give supplementary foods ($p<0.05$). It was determined that the majority of working mothers return to work in 3 to 6 months, and think that postnatal and breastfeeding leaves are insufficient.

Conclusion: As a result of the study, it was found that the behaviors of working and non-working mothers on feeding infants aged 6-12 months were affected by separate factors. Initiatives and training appropriate for the needs of working and non-working mothers regarding infant feeding are recommended.

Key words: Working mother, nonworking mother, breastfeeding, breast milk, infant feeding

Ş.E.E.A.H. Tıp Bülteni 2015;49(1):68-75

¹Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Erzurum-Türkiye
²Elazığ Merkez Balakgazi 3 Nolu Aile Sağlığı Merkezi, Elazığ-Türkiye

Yazışma Adresi / Address reprint requests to:
Aynur Aytekin,
Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi,
Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği
Anabilim Dalı, Erzurum-Türkiye

Telefon / Phone: +90-442-231-2203

E-posta / E-mail:
aynuraytekin25@hotmail.com

Geliş tarihi / Date of receipt:
26 Şubat 2014 / February 26, 2014

Kabul tarihi / Date of acceptance:
7 Nisan 2014 / April 7, 2014

GİRİŞ

Yaşamın ilk iki yılı, yenidoğanın tüm organlarının gelişimi ve sağlıklı bir yaşamın temellerinin atılması yönünden son derece önemlidir (1). Sağlıklı çocuk, sağlıklı toplumun temelini oluşturmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ve Amerikan Pediatri Akademisi (AAP) sağlıklı bir toplum için bebeklerin ilk 6 ay sadece anne sütü (SAS) ile beslenmelerini, 7. aydan itibaren ek gıdalara başlanılmasını ve 2 yaşına kadar emzirmeye devam edilmesini önermektedir (2-4). Anne sütü; yenidoğanda optimum büyüme ve gelişme için gerekli olan tüm sıvı, enerji ve besin öğelerini içeren, biyo yararlılığı yüksek, sindirimi kolay doğal bir besindir. Anne sütü ve emzirmenin hem bebek hem de anne için, başta beslenme olmak üzere sağlık, bağışıklık, gelişimsel, psikolojik, sosyal ve ekonomik yönden çok sayıda yararı olmakla kalmayıp aynı zamanda ileri yaşam sağlığı için de önemli katkıları vardır (5). Dünya’da Türkiye’nin de içinde bulunduğu pek çok ülke tarafından imzalanan ve uygulamaya konulan Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’de, çocukların en temel haklarından birisi olarak “anne sütü ile beslenme hakkı” üzerinde önemle durulmaktadır (6).

Emzirmeyi etkileyen pek çok faktör vardır. Bu faktörlerden birisi çalışma yaşamıdır (7,8). Günümüzde kadınların çalışma hayatında giderek daha fazla yer aldığı görülmektedir. Kültürel olarak bebeklerin emzirilmesini teşvik eden bir toplumda yaşıyor olmamıza rağmen, artan sanayileşme ve iş gücüne katılan kadın sayısının artması ile kadınlar, doğumdan kısa bir süre sonra iş hayatına geri dönmek zorunda kalmaktadır. Çalışan kadının gününün en az üçte birini iş yerinde geçirdiği düşünülürse, çalışan bir anne için bebeğini emzirmesi kolay görünmemektedir. Bu koşullar altında çalışan annelerin kısa süre sonra emzirme sorunları yaşadığı, erken dönemde bebeğine anne sütü vermeyi bıraktığı ya da bebeğin emmeyi reddettiği bilinmektedir (9). Çalışan ve çalışmayan annelerin emzirme oranlarını karşılaştıran bir çalışmada, çalışmayan annelerin ilk altı ay emzirme oranı %35.4 iken, çalışanlarda bu oranın %22.0 olduğu saptanmıştır (8). Doğumdan sonra erken dönemde işe dönen kadınlar, bebeklerini DSÖ’nün önerdiği

gibi yaşamın ilk altı ayı SAS ile sonrasında ek besinlerle birlikte iki yaşına kadar anne sütüyle beslemektir (9-11).

Annelere ve anne adaylarına emzirme eğitimi ve danışmanlığı veren sağlık bakım profesyonellerinin, çalışan ve çalışmayan annelerin laktasyon sürecini etkileyen faktörleri bilmeleri, emzirme ile ilgili sorunları erken fark etmeleri ve çözmeleri açısından önemlidir (12). Bu bilgilerden yola çıkarak çalışma, 6-12 aylık bebeği olan çalışan ve çalışmayan annelerin bebek beslenmesine yönelik davranışlarının incelenmesi amacıyla gerçekleştirildi.

GEREÇ VE YÖNTEM

Çalışma, Türkiye’nin doğu bölgesinde bulunan bir il merkezinde, daha çok çalışan kadınların ikamet ettiği üç Aile Sağlığı Merkezi (ASM) bölgesinde 15 Eylül 2013 - 25 Ocak 2014 tarihleri arasında karşılaştırmalı ve tanımlayıcı tipte yapıldı. Evreni, çalışmanın yapıldığı tarihler arasında belirtilen bölgelerde ikamet eden 6-12 aylık bebeği olan anneler oluşturdu. Örneklem grubu seçimine gidilmeden evrenin tamamı ile çalışıldı. Çalışmaya katılmayı kabul etmeyen 11 çalışan ve 15 çalışmayan anne araştırmaya dahil edilmedi. Çalışma, 78 çalışan anne ve 123 çalışmayan anne ile gerçekleştirildi.

Çalışmanın verileri, araştırmacı tarafından literatür (8,13,14) doğrultusunda hazırlanmış olan “soru formu” aracılığıyla yüzyüze görüşme yöntemi ile toplandı. Bu formda 6-12 aylık bebeği olan çalışan ve çalışmayan annelerin ve bebeklerinin tanıtıcı özelliklerini, annelerin bebek beslenmesine yönelik bilgilerini ve davranışlarını ortaya çıkarmayı amaçlayan 19 soru yer aldı. Verilerin toplandığı üç Aile Sağlığı Merkezi bölgesinde ikamet eden 6-12 aylık bebeği olan annelerin bilgilerine, ilgili aile sağlığı merkezi kayıtlarından ulaşıldı. Annelere ikamet adreslerinde ev ziyaretleri gerçekleştirilerek ulaşıldı. Çalışmanın amacı açıklanarak annelerin bilgilendirilmiş onamları alındıktan sonra 20-30 dakikalık zaman içinde soru formunda yer alan sorular yöneltilecek cevaplandırılmaları sağlandı.

Verilerin değerlendirilmesi bilgisayar ortamında SPSS (Statistical Package For Social Sciences) 18.0 paket programında yüzdelerle dağılım ve ki-kare testi

ile yapıldı. Sonuçlar %95 güven aralığında, $p < 0.05$ anlamlılık düzeyinde değerlendirildi. Çalışmanın yapılabilmesi için Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Etik Kurulu'ndan 05.08.2013 tarihli etik kurul onayı ve araştırmanın yapıldığı ilin Halk Sağlığı Müdürlüğü'nden 04.09.2013 tarih, 172 sayılı resmi izinler alındı. Ayrıca annelere, çalışmanın amacı açıklanarak soruları yanıtlandı ve aydınlatılmış onamları elde edildi.

BULGULAR

Çalışan annelerin %82'si 26-35 yaş grubunda, %66.7'sinin üniversite mezunu olduğu; çalışmayan annelerin %57.7'sinin 26-35 yaş grubunda, %74'ünün ilkokul/ortaokul mezunu olduğu belirlendi. Ayrıca çalışan annelerin %51.3'ünün bir çocuk sahibi olduğu, %85.9'unun doğumunu sezaryen yolla yaptığı; çalışmayan annelerin ise %41.4'ünün 3 ve daha fazla sayıda çocuğa sahip olduğu ve %54.5'inin vajinal yolla doğum yaptığı belirlendi. Anneler, yaş grubu, eğitim durumu, çocuk sayısı ve doğum şekli değişkenlerine göre karşılaştırıldığında gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu saptandı ($p < 0.05$) (Tablo 1).

Çalışan annelerin %82.1'inin, çalışmayanların ise %82.9'unun bebeğine doğum sonrası verilen ilk besinin anne sütü olduğu, ancak çalışmayan annele-

rin %5.7'sinin bebeklerine su veya şekerli su verildiği saptandı. Bebeğe verilen ilk besine göre çalışan ve çalışmayan anneler arasında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edildi ($p < 0.05$) (Tablo 2).

Doğum sonu dönemde bebeklere anne sütünün verilme zamanına bakıldığında, çalışan annelerin %59'unun, çalışmayan annelerin %67.5'inin bebeklerine ilk yarım saatte anne sütü verildiği görüldü. Ayrıca çalışan ve çalışmayan annelerin yarısından çoğunun bebeğine ilk üç günde geçici ek besin vermemesine rağmen çalışan annelerin %3.8'inin, çalışmayan annelerin %16.3'ünün bebeğine ilk üç günde geçici ek besin olarak su veya şekerli su verdiği belirlendi. İlk üç günde geçici ek besin verme durumuna göre gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu saptandı ($p < 0.05$). Bebeklerin tek başına anne sütü alma sürelerine bakıldığında; çalışan annelerin %75.5'inin, çalışmayan annelerin %67.5'inin bebeklerinin 4-6 ay süre tek başına anne sütü aldığı görüldü ($p > 0.05$). Çalışan annelerin %70.5'inin, çalışmayan annelerin %67.5'inin 4-6 ayda bebeklerine ek gıda vermeye başladığı belirlendi. Annelerin ek gıdaya başlama nedenleri incelendiğinde; çalışmayan annelerin %30.8'inin çalışmaya başlama nedeniyle, çalışmayan annelerin %69.5'inin bebeğin doymaması/anne sütünün yetersiz olduğunu düşünmeleri nedeniyle ek gıdaya başladıkları saptandı. Çalışan annelerin %57.7'sinin, çalışmayan annelerin

Tablo 1: Çalışan ve Çalışmayan Annelerin Tanıtıcı Özelliklerine Göre Karşılaştırılması

Tanıtıcı Özellikler	Çalışan Anneler		Çalışmayan Anneler		Test ve p
	Sayı	%	Sayı	%	
Yaş grubu					
16-25	8	10.3	34	27.7	$\chi^2=13.037$ $p=0.001$
26-35	64	82.0	71	57.7	
36-45	6	7.7	18	14.6	
Eğitim durumu					
İlkokul/ortaokul	1	1.3	91	74.0	$\chi^2=120.512$ $p=0.000$
Lise	25	32.0	26	21.1	
Üniversite	52	66.7	6	4.9	
Çocuk sayısı					
1 çocuk	40	51.3	28	22.8	$\chi^2=32.256$ $p=0.000$
2 çocuk	34	43.6	44	35.8	
3 ve daha fazla çocuk	4	5.1	51	41.4	
Doğum şekli					
Vajinal doğum	11	14.1	67	54.5	$\chi^2=32.756$ $p=0.000$
Sezaryen doğum	67	85.9	56	45.5	
Toplam	78	100.0	123	100.0	

Tablo 2: Annelerin Bebeklerine Anne Sütü Verme ve Ek Gıdaya Başlama Durumu İle İlgili Özelliklere Göre Karşılaştırılması

Özellikler	Çalışan Anneler		Çalışmayan Anneler		Test ve p
	Sayı	%	Sayı	%	
Bebeğe verilen ilk besin					
Anne sütü	64	82.1	102	82.9	$\chi^2=5.921$
Formül süt	14	17.9	14	11.4	p=0.056
Şekerli su/su	-	-	7	5.7	
Doğum sonrası anne sütü verilme zamanı					
İlk 30 dk içinde	46	59.0	83	67.5	$\chi^2=7.065$
Bir saat içinde	7	9.0	18	14.6	p=0.132
2-3 saat içinde	14	17.9	14	11.4	
3 saatten sonra	10	12.8	6	4.9	
Hiç verilmedi	1	1.3	2	1.6	
İlk 3 günde bebeğe geçici ek besin verilme durumu					
Ek besin verilmeyen	51	65.4	77	62.6	$\chi^2=8.266$
Formül süt	24	30.8	26	21.1	p=0.016
Şekerli su/ su	3	3.8	20	16.3	
Ek gıdaya başlama zamanı					
1-3 ay	2	2.6	8	6.5	$\chi^2=1.568$
4-6 ay	55	70.5	83	67.5	p=0.457
7-10 ay	21	26.9	32	26.0	
Ek gıdaya başlama nedeni					
Bebeğin doymaması/Yetersiz süt	38	48.7	82	66.7	$\chi^2=43.188$
Çalışmaya başlama	24	30.8	-	-	p=0.000
Ek gıdaya başlama zamanı olması	16	20.5	41	33.3	
Anne sütünü sağıp saklama durumu					
Yapıyor	45	57.7	18	14.6	$\chi^2=41.123$
Yapmıyor	33	42.3	105	85.4	p=0.000
Toplam	78	100.0	123	100.0	

Tablo 3: Annelerin Emzirmeye İlgili Davranış Özelliklerine Göre Karşılaştırılması

Özellikler	Çalışan Anneler		Çalışmayan Anneler		Test ve p
	Sayı	%	Sayı	%	
Planlanan emzirmeye devam etme süresi*					
1 yaşına kadar	8	11.9	5	4.5	$\chi^2=9.103$
1.5 yaşına kadar	19	28.4	17	15.3	p=0.028
2 yaşına kadar	33	49.3	74	66.7	
Bebek bırakıncaya kadar	7	10.4	15	13.5	
Emzirmenin yoğunlaştığı zamanlar*					
Sabah saatleri	4	6.0	31	27.9	$\chi^2=20.724$
Öğle saatleri	2	3.0	14	12.6	p=0.000
Akşam saatleri	27	40.3	26	23.5	
Gece saatleri	34	50.7	40	36.0	
Emzirme öncesi meme temizliği yapma durumu**					
Temizlik yapmıyor	28	36.4	67	54.9	$\chi^2=26.535$
Kaynamış soğumuş suyla silme	21	27.3	25	20.5	p=0.000
Islak mendille silme	1	1.3	7	5.7	
Anne sütüyle silme	25	32.4	10	8.2	
Yıkama	2	2.6	13	10.7	
Meme rotasyonu yapma durumu*					
Yapıyor	33	49.3	30	27.1	$\chi^2=9.252$
Yapmıyor	21	31.3	54	48.6	p=0.010
Rastgele emziriyor	13	19.4	27	24.3	

*Emzirmeye devam eden anneler cevaplandırmıştır, **Emzirmeye devam eden anneler birden fazla seçenek işaretlemiştir

%14.6'sının anne sütünü sağarak daha sonra kullanmak için sakladığı belirlendi. Ayrıca gruplar arasında sayılan değişkenler açısından istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu bulundu ($p<0.05$) (Tablo 2).

Çalışmada çalışan annelerin %49.3'ünün, çalışmayan annelerin %66.7'sinin iki yaşına kadar bebeklerini emzirmeye devam etmeyi planladığı saptandı. Çalışan annelerin bebeklerini yoğun olarak akşam (%40.3) ve gece (%50.7) saatlerinde, çalışmayan annelerin ise en yoğun gece saatlerinde (%36.0) olmakla birlikte sabah (%27.9) ve akşam (%23.5) saatlerinde de emzirdiği saptandı. Çalışan annelerin %36.4'ünün, çalışmayan annelerin %54.9'unun emzirme öncesinde meme temizliği yapmadığı belirlendi. Annelerin bebeklerini emzirirken meme rotasyonu yapma durumlarına bakıldığında; çalışan annelerin %49.3'ünün bebeğin daha önceki emzirmede son olarak boşalttığı memeyi verdiği, çalışmayan annelerin %48.6'sının ilk boşalttığı memeyi emzirdiği saptandı. Annelerin planlanan emzirmeye devam etme süresi, emzirmenin yoğunlaştığı zamanlar, meme temizliği, meme rotasyonu yapma durumuna göre çalışan ve çalışmayan anneler arasında istatistiksel fark olduğu saptandı ($p<0.05$) (Tablo 3). Ayrıca araştırmada, çalışan annelerin %67.9'unun işe dönüş süresinin 3-6 ay olduğu, çalışan annelerin %67.6'sının süt izni süresini yetersiz bulduğu, %63.5'inin doğum sonrası izin süresinin 12 ay olması gerektiğini düşündüğü belirlendi.

TARTIŞMA

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ve UNICEF sağlıklı bir toplum için bebeklerin doğumdan itibaren ilk 6 ay sadece anne sütü ile beslenmelerini, 7. aydan itibaren ek gıdalara başlanılmasını ve iki yaşına kadar emzirmeye devam edilmesini önermektedir. Emzirmeyi etkileyen pek çok faktörden birisi çalışma yaşamıdır (2,3). Annenin emzirme hakkı ile çocuğun annesinin sütü ile beslenme hakkı, yaşamını sağlıklı sürdürebilmek için çalışma yaşamında bulunan insanların haklarıyla çelişmemelidir. Ülkemizde her dört kadından birinin (%26.6) çalışma yaşamında olması ve giderek bu sayının artacağı da dikkate alındığında çalışma yaşamının emzirme üzerine etkisi temel toplum sağlığı sorunlarından biri olarak ele

alınmalıdır (15). 6-12 aylık bebeği olan çalışan ve çalışmayan annelerin bebek beslenmesine yönelik davranışlarının incelenmesi amacıyla gerçekleştirilen çalışmanın bulguları bu bölümde tartışıldı.

Çalışma bulgularına göre çalışan ve çalışmayan annelerin çoğunluğu 26-35 yaş grubunda yer alırken, çalışmayan anneler arasında 16-25 yaş grubunda olanların oranının yüksek oluşu dikkat çekmektedir. Ayrıca çalışan annelerin çoğunluğu üniversite mezunu iken çalışmayan annelerin çoğunluğu ilk ve ortaokul mezunudur. Çalışan annelerin yarısı tek çocuk sahibiyken çalışmayan annelerin çoğunluğu 2 ve daha fazla çocuğa sahiptir. Çalışan anneler sezaryen doğumu tercih ederken çalışmayanlar arasında sezaryen ve vajinal doğum oranları nerdeyse yarı yarıyadır. Çalışan ve çalışmayan annelerle ilgili bu bulgular annelerin eğitim durumu, ekonomik statüsü, toplumdaki ve ailedeki sosyal konumunun sonucu olarak beklenen bulgulardır. Konu ile ilgili literatür incelendiğinde bu özelliklerle ilgili benzer bulguların olduğu görülmektedir (13,14).

Çalışmada, çalışan ve çalışmayan annelerin çoğunluğunun bebeğine, doğum sonrası verilen ilk besinin anne sütü olduğu, ancak çalışmayan annelerin %5.7'sinin bebeklerine su veya şekerli su verildiği saptandı. Neyzi ve ark'nın (16) çalışmasında emzirmeye başlama oranı %97.3, Taşdelen ve ark'nın (17) yaptığı çalışmada da benzer şekilde %93.8 olarak bulunmuştur. Genel olarak ülkemizde yenidoğan bebeği anne sütüyle beslemeye başlama oranları oldukça yüksek olmakla birlikte bölgesel farklılıklar da görülmektedir. Çalışmamızın yapıldığı bölgenin geleneksel ve sosyokültürel özellikleri nedeniyle çalışmayan anneler arasında bebek beslenmesine şekerli su/su ile başlayanların ve ilk üç günde şekerli su/su gibi ek besinleri veren annelerin yer almış olduğu düşünülmektedir. Bu bakımdan TNSA (Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması) 2008 sonuçları incelendiğinde doğu bölgesinde anne sütünden önce başka besin alan bebeklerin yüzdesinin %21.7 olduğu ve araştırmamızın bulgularıyla benzerlik gösterdiği görülmektedir (10).

Çalışan ve çalışmayan annelerin bebeklerinin, tek başına anne sütü alma sürelerine bakıldığında; istatistiksel olarak fark oluşturmasa da çalışan annelerin bebeklerinin diğer gruba göre daha yüksek oranla

4-6 ay süre tek başına anne sütü aldığı görülmektedir. Karavuş ve ark'nın (18) çalışmasında 4-6 aylık bebeklerin %74.2'sinin tek başına anne sütü almaya devam ettikleri saptanmıştır. Yılmaz ve ark'nın (19) çalışmasında üniversite mezunu annelerin daha uzun süre anne sütü verdikleri görülmüştür. Çalışan annelerin eğitim düzeyinin yüksek olmasıyla ilişkili olarak annenin çocuk beslenmesiyle ilgili bilgi sahibi olması ve bebek beslenmesinde anne sütünün öneminin farkında olması sonucu anne sütü verme oranlarını etkilemiş olduğu düşünülebilir.

Çalışmada, çalışan ve çalışmayan annelerin benzer şekilde 4-6 ayda bebeklerine ek gıda vermeye başladıkları tespit edildi. Ancak 1-3 ayda ek gıdaya başlama oranı çalışmayan annelerde daha yüksek bulunmuştur. Annelerin ek gıdaya başlama nedenleri sorgulandığında anlamlı farkla çalışan annelerin neden olarak çalışmaya başlama durumunu gösterirken çalışmayan annelerin çoğunluğunun nedeni "bebeğin doymaması/ anne sütünün yetersiz olması" olarak belirttiği bulundu. Literatür incelendiğinde; araştırmalarda (13,20,21) çalışan ve çalışmayan annelerin büyük bir çoğunluğu sütün yetersiz olması, bebeğin doymaması, işe başlama ve bebeğin emme isteksizliği nedeniyle ek gıdaya başladıklarını belirtmişlerdir. Çalışmamızın bulguları daha önce yapılmış çalışmalarla paraleldir.

Çalışmamızda çalışan annelerin yarıdan fazlası, çalışmayan annelerin çok az bir kısmı anne sütünü sağarak daha sonra kullanmak için sakladığı belirlendi. Çan ve Topbaş (22) çalışmalarında uygun koşullar altında saklanan anne sütünün bebek ve çocuklar için tehlikeli olmadığını belirterek, buzdolabında 72 saate kadar saklanan sütün bakteriyolojik muayenesinde tüketim güvenliği olduğunu bildirmişlerdir. Çalışan annelerin sütlerini sağarak çocuklarının yanında olmadıkları zamanlarda kullanılmak üzere saklamaları ve çalışmayan annelerin ise sürekli olarak çocuklarının yanında olmaları nedeniyle süt sağıp saklama girişiminde bulunmamaları beklenen bir bulgudur.

Çalışan ve çalışmayan anneler arasında emzirmeye devam etme durumu açısından fark bulunmamıştır. Her iki grupta da çoğunluğun bebeklerini emzirmeye devam ettiği görüldü. Sökücü ve Aslan'ın (13) çalışmasında da benzer şekilde çalışma durumunun

emzirme devamlılığına etkisi saptanmamıştır. Buna karşın araştırmada annelerin çalışma durumunun planlanan emzirmeye devam etme süresi üzerinde etkili olduğu belirlendi. Bu konuda daha önce yapılan araştırmalar incelendiğinde; bulgularımıza benzer şekilde çalışmayan annelerin, çalışan annelere göre bebeklerini daha fazla süreyle emzirmeyi düşündükleri saptanmıştır (13,23). Bu bulgular annenin çalışmasının bebeklerin uzun süre anne sütü alma ve emzirme oranlarını etkilediğini doğrulamaktadır.

Çalışmada, annelerin çalışma durumunun emzirmenin yoğunlaştığı öğünler üzerinde etkili olduğu bulundu. Çalışan annelerin bebeklerini daha çok akşam ve gece saatlerinde emzirdiği belirlendi. Benzer şekilde Sökücü ve Aslan'ın (13) çalışmasında da çalışan annelerin bebeklerini daha çok akşam saatlerinde emzirdiği bulunmuştur. Annelerin çalışma durumunun emzirme öncesi meme temizliği yapma durumu ile meme rotasyonu yapma durumlarını etkilediği belirlendi. Demirbağ ve ark'nın (24) yaptığı çalışmada 1-12 aylık bebeği olan annelerin %53.2'sinin emzirme öncesi meme temizliği yaptığı bulunmuştur. Çalışmada çalışan annelerin neredeyse yarısının emzirmede meme rotasyonu yaptığı belirlendi. Meme rotasyonu yapılması her iki memedeki sütün boşalmasını sağlayarak süt yapımını uyarılması açısından önemlidir. Çalışmamızda çalışan annelerin konu ile ilgili bilgi sahibi olduğu düşünüldüğünden bu durum beklenen bir bulgudur.

Çalışmada, çalışan annelerin çoğunluğunun işe dönüş süresinin 3-6 ay olduğu belirlendi. Çok sayıda çalışma ile annelerin işe dönüş süresi uzadıkça bebeklerini emzirme sürelerinin de uzadığı kanıtlanmıştır (19,25,26). Bu bilgilerden yola çıkarak erken dönemde annelerin işe başlaması emzirme ve bebeklerin anne sütü alma sürelerini etkilediği ifade edilebilir. Yılmaz ve ark'nın (19) yaptığı çalışmada dört aydan sonra işe dönen kadınların toplam anne sütü verme süresi, erken dönemde işe dönen kadınlarınkinden anlamlı olarak daha uzun bulunmuştur. Ayrıca çalışan annelerin çoğunluğunun doğum sonu izin ve süt izni süresini yetersiz bulduğu, özellikle annelerin çoğunluğu doğum sonu izin süresinin 12 ay olması gerektiğini belirtmişlerdir. Sökücü ve Aslan (13) çalışmalarında benzer şekilde annelerin doğum sonu izinleri yetersiz bulduklarını saptamışlardır.

Bebeklerin ilk altı ay sadece anne sütü almasını sağlamak için, doğumdan sonra en az altı ay ücretli izin, anne isterse, yarı zamanlı çalışma olanağı ve ücretsiz izin hakkının olması önerilmektedir (27). İlk altı aydan önce çalışmaya başlayan annelerde her ne kadar süt izinleri olsa da ve farklı şekillerde bu izinleri kullanmayı tercih etseler de bu uygulamaların bir süre sonra annelere zor gelmesi ya da çalışma koşullarından kaynaklanan nedenlerle bebeklerin emzirilmesinin olumsuz etkileneceği düşünülmektedir. Niteliksel olarak yapılan bir çalışmada işe dönüş yapan bir anne, ilk gün mamaya başladığını, bir diğeri ise ilk 15 gün sadece anne sütü verdiğini daha sonra mamaya başladığını ve mamayla devam ettiğini belirtmiştir (28). Çalışmamızın bulguları daha önce yapılan çalışmalar ve literatür bilgisiyle paraleldir.

SONUÇ

Çalışmada, çalışan ve çalışmayan annelerin büyük bir çoğunluğunun bebeklerine doğum sonrası verilen ilk besinin anne sütü olduğu belirlendi. Çalış-

şan ve çalışmayan anneler arasında doğum sonrası ilk üç günde geçici ek besin verme, planlanan emzirmeye devam etme süresi, emzirmenin yoğunlaştığı zamanlar, emzirme öncesi meme temizliği yapma, meme rotasyonu yapma ve anne sütünü sağıp saklama durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı fark bulundu ($p<0.05$). Ayrıca annelerin çalışma durumunun ek gıdaya başlama nedenlerini etkilediği belirlendi ($p<0.05$). Çalışan annelerin çoğunluğunun 3-6 ayda işe dönüş yaptığı, doğum sonrası izinleri ve süt izinlerini yetersiz bulduğu belirlendi.

Çalışma sonuçları doğrultusunda; çalışan annelerin bebeklerini kendi sütleriyle beslemeye devam edebilmeleri için ücretli izin sürelerinin artırılması, kreş, sosyal destek ve annelik hakları ile ilgili uygulamaların yeterliliğinin sağlanması, yasaların uygulanılığının denetlenmesi gerekir. Ayrıca çalışan ve çalışmayan annelerin emzirmesini destekleme ve bu süreçte gerçekleşen yanlış uygulamaların önüne geçmek için bilgi eksikliğini gidermeye yönelik eğitim programlarının uygulanması ve bu süreçte anne-bebeğin takip edilmesi önerilebilir.

KAYNAKLAR

1. Neyzi O, Ertuğrul T. Büyüme ve gelişme. İçinde: Neyzi O (Editör). *Pediyatri 1. İkinci Baskı*, İzmir: Nobel Tıp Kitabevleri; 2002. p.377-84.
2. World Health Organization, *Infant and Child Feeding*. <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs342/en/>
3. UNICEF (United Nations Children's Fund) *Breastfeeding: Foundation for a Healthy Future*. New York, NY: United Nations Children's Fund, 1999. http://www.unicef.org/publications/files/pub_brochure_en.pdf.
4. Gartner LM, Morton J, Lawrence RA, Naylor AJ, O'Hare D, Schanler RJ, et al. American Academy of Pediatrics Section on Breastfeeding: Breastfeeding and the use of human milk. *Pediatrics* 2005; 115: 496-506.
5. Samur G. Anne Sütü. 1. Baskı. Ankara: Klasmat Matbaacılık, 2008.p.7-8.
6. UNICEFTürkiye, *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*. http://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23b.html
7. Bodur S, Yıldız H, Mermer M, Oran B. Konya il merkezinde annenin çalışma durumuna göre emzirme süresi ve ek gıda ile ilgili tutumu. *Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi* 2002; 18: 97-101.
8. Thulier D, Mercer JA. Variables associated with breastfeeding duration. *J Obstet Gynecol Neonatal Nurs* 2009; 38: 259-68.
9. Gökçay G, Baslo G. Anne sütü ile beslenmede kanıtı dayalı uygulamalar, yetersiz anne sütü, çalışan anne, ilaçlar ve hastalıklar. *Çocuk Dergisi* 2002; 2: 139-43.
10. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA-2008), Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2008 Raporu, Ankara. http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2008/data/TNSA2008_ana_Rapor-tr.pdf
11. Meek JY. Management of breastfeeding, breastfeeding in the workplace. *Pediatr Clin North Am* 2001; 48: 76-100.
12. Wyatt SN. Challenges of the working breast feeding mother. *J Midwifery Womens Health* 2002; 45: 216-26.
13. Sökücü FY, Aslan E. Kadının çalışma durumunun emzirmeye etkisi. *İ.Ü.F.N. Hemşirelik Dergisi* 2012; 20: 62-8.
14. Çeçe Ö, Yenil K. Çalışan annelerin emzirme sürelerini etkileyen faktörler. *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi* 2012; 1: 10-7.
15. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), *Hanehalkı İşgücü Araştırması 2008 Mayıs Dönemi Sonuçları*. T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=2019> (Erişim Tarihi: 12.09.2013).
16. Neyzi O, Olgun P, Kutluay T, Uzel N, Saner G, Gökçay G, et al. An educational intervention on promotion of breastfeeding. *Paediatr Perinatal Epidemiol* 1991; 5: 286-98.
17. Taşdelen E, Kulak K, Arvas A. Anne sütü ile beslenmeye etki eden faktörler. *İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası* 1997; 60: 450-539.
18. Karavuş M, Gençel H, Beşik C, Çoban U, Gülerüz M, Karaaslan S ve ark. Ümraniye ilçesinde 0-12 aylık çocuk beslenmesinde annelerin bilgi, tutum ve davranışları. *Beslenme ve Diyet Dergisi* 1995; 24: 31-9.
19. Yılmaz G, Gürakan B, Akgün S, Özbek N. Factors in influencing breast feeding for working mothers. *Turk J Pediatr* 2002; 44: 30-4.
20. Dalgıç N, Hızal S, Köse MR. Ankara'nın on merkez ilçesinde anne sütü ile ilgili bilgi tutum ve davranışların incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası* 1998; 51: 137-43.
21. Tunçel E, DüNDAR C, Peşken Y. Ebelerin anne sütü ile ilgili bilgi ve uygulamalarının değerlendirilmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Tıp Dergisi* 2005; 6: 43-8.

22. Çan G, Topbaş M. Anne sütünün saklanması. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni* 2007; 6: 375-9.
23. Kang JS, Choi SY, Ryu EJ. Effects of a breastfeeding empowerment programme on Korean breastfeeding mothers: A quasi-experimental study. *Int J Nurs Stud* 2007; 45: 14-23.
24. Demirbağ BC, Tanır MK, Kuşuoğlu S. 1-12 ay arası bebeklerde pamukçuk enfeksiyonu ve annelerin tedaviye yönelik kullandıkları geleneksel yaklaşımlar. *Electronic Journal of Vocational Colleges* 2012; 136-44.
25. Ong G, Yap M, Li FL, Choo TB. Impact of working status on breastfeeding in Singapore. Evidence from the National Breastfeeding Survey 2001. *Eur J Public Health* 2005; 15: 424-30.
26. Chen CY, Wu CY, Chie CW. Effects of work-related factors on the breastfeeding behaviour of working mothers in a Taiwanese semiconductor manufacturer: A cross-sectional survey. *BMC Public Health* 2006; 6: 1-8.
27. Maternityprotection at theworkplacerafitying ILO Convention 183. http://www.ibfan.org/site2005/Pages/article.php?iui=1&art_id=362&goto_news=1
28. Gökdemirel S, Bozkurt G, Gökçay G, Bulut A. Çalışan annelerin emzirme sürecinde yaşadıkları: Niteliksel Bir Çalışma. *Çocuk Dergisi* 2008; 8: 221-34.